

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ У СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНСУЛЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пуртова А.А.,

аспірантка ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Пуртова А. А. Міжнародні договори у системі джерел правового регулювання консульської діяльності.

Консульські установи та їх співробітники під час виконання консульських функцій керуються законодавством України, законодавством держави перебування, міжнародними договорами України та міжнародними звичаями, які являють собою систему джерел правового регулювання консульської діяльності. Міжнародні багатосторонні та двосторонні договори відіграють важливу роль у врегулюванні консульської діяльності, оскільки вони складають основу консульського права як галузі міжнародного публічного права.

Сучасне консульське право є конвенційним правом. До його важливих джерел відносяться Каракаська конвенція про консульські функції 1911 р., Гаванська конвенція про консульських чиновників 1928 р., Європейська конвенція про консульські функції 1967 р., Віденська конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р., яка набула чинності 18.03.1967 р. і має універсальний характер, а також двосторонні консульські конвенції (та інші види договорів у цій сфері).

На підставі аналізу практики укладення Україною міжнародних договорів у сфері консульської діяльності, у статті визначено види таких договорів та типову структуру і зміст консульської конвенції.

Зроблено висновки про те, що міжнародні договори є важливим міжнародно-правовим інструментом у сфері започаткування та реалізації консульських відносин між державами, відіграють системоутворюючу роль в системі джерел правового регулювання консульської діяльності. Базуючись на міжнародних звичаях, вони, у свою чергу, визначають зміст національного законодавства України та держав перебування у сфері консульських відносин.

Укладені міжнародні двосторонні договори України потребують свого упорядкування та систематизації. Системного та уніфікованого підходу потребує також подальше укладення таких договорів із країнами, консульські відносини із якими ще не встановлені (не врегульовані).

Ключові слова: національне законодавство, міжнародний договір, міжнародний звичай, консульське право, система джерел консульського права, консульська конвенція.

Purtova A. International agreements in the system of sources of legal regulation consular activities.

Consular offices and their employees in the performance of consular functions are guided by the legislation of Ukraine, the legislation of the host country, international treaties of Ukraine and international customs, which are a system of sources of legal regulation of consular activities. International multilateral and bilateral treaties play an important role in the regulation of consular activities, as they form the basis of consular law as a branch of public international law.

Modern consular law is a convention law. Its important sources include the Caracas Convention on Consular Functions of 1911, the Havana Convention on Consular Officials of 1928, the European Convention on Consular Functions of 1967, and the Vienna Convention on Consular Relations of April 24, 1963, which entered into force on March 18, 1967. and has a universal character, as well as bilateral consular conventions (and other types of agreements in this area).

Based on the analysis of the practice of concluding international agreements in the field of consular activities in Ukraine, the article identifies the types of such agreements and the standard structure and content of the consular convention.

It is concluded that international treaties are an important international legal instrument in the field of initiating and implementing consular relations between states, play a systemic role in the system of sources of legal regulation of consular activities. Based on international customs, they, in turn, determine the content of national legislation of Ukraine and host countries in the field of consular relations.

The concluded international bilateral agreements of Ukraine need to be streamlined and systematized. A systematic and unified approach also requires further conclusion of such agreements with countries with which consular relations have not yet been established (not regulated).

Key words: national legislation, international treaty, international custom, consular law, system of sources of consular law, consular convention.

Постановка проблеми. Консульські установи та їх співробітники під час виконання консульських функцій керуються законодавством України, законодавством держави перебування, міжнародними договорами України та міжнародними звичаями, які являють собою систему джерел правового регулювання консульської діяльності.

Міжнародні багатосторонні та двосторонні договори відіграють важливу роль у врегулюванні консульської діяльності, оскільки вони складають основу консульського права як галузі міжнародного публічного права.

Належне використання міжнародно-правових механізмів регулювання консульської діяльності є одним із факторів підвищення ефективності міжнародного співробітництва на усіх його рівнях – між фізичними та юридичними особами, між державами, окремими регіонами та міжнародними організаціями.

Метою статті є характеристика системи та змісту міжнародних договорів як джерел правового регулювання консульської діяльності.

Стан дослідження. Питанням дослідження джерел консульського права приділялася увага в наукових дослідженнях галузі юридичної науки [1-7]. Проте, враховуючи системоутворюючу роль міжнародних договорів у системі джерел правового регулювання консульської діяльності, їх дослідження завжди є актуальним та своєчасним і спрямоване на підвищення ефективності такого правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Консульське право є сукупністю міжнародно-правових норм і принципів, якими регулюється діяльність консульських установ, визначаються їх правовий статус, функції, права та обов'язки. Джерелами консульського права є міжнародний договір, міжнародний звичай та законодавство окремих держав. До початку ХХ століття консульське право було звичаєвим правом. У преамбулі Віденської Конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. зазначено, що «норми міжнародного звичаєвого права продовжують регулювати питання, які прямо не передбачені положеннями даної конвенції» [8, с. 313].

Сучасне консульське право стало конвенційним правом. До відповідних міжнародно-правових актів, крім згаданої Віденської Конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. [9], належать також Каракаська конвенція про консульські функції 1911 р. (укладена між Болівією, Венесуелою, Еквадором, Колумбією та Перу), Гаванська конвенція про консульських чиновників 1928 р. (її ратифікували 12 країн Латинської Америки), Європейська конвенція про консульські функції 1967 р., а також двосторонні консульські конвенції. Значний вплив на формування норм консульського права справляють акти міжнародних органів і національні правові доктрини [8, с. 313].

Консульською конвенцією є договір між державами, що визначає порядок допущення консулів до виконання ними обов'язків, коло їх компетенції, привілеї та імунітети, які взаємно надаються сторонами для працівників консульських установ. На сьогодні діє понад тисяча багатосторонніх і двосторонніх консульських конвенцій. Основні ідеї Каракаської конвенції про консульські функції 1911 р., Гаванської конвенції про консульських чиновників 1928 р. та Європейської конвенції про консульські функції 1967 р. знайшли своє відображення у Віденській Конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р., яка набула чинності 18.03.1967 р. і має універсальний характер [9]. Вона містить розгорнутий перелік консульських функцій, які раніше регулювалися міжнародним звичаєвим правом, встановлює привілеї та імунітети для консульських установ з метою ефективного виконання їх функцій від імені посилаючої держави [8, с. 311-312].

Двосторонні консульські конвенції укладаються між державами для врегулювання питань, які не мають належного закріплення в універсальних договорах. Таким конвенціям передусє, як прави-

ло, прийняття меморандуму про взаєморозуміння з питань консульських зносин між зацікавленими державами. Консульські конвенції встановлюють порядок заснування консульських установ, призначення консульських посадових осіб, консульські функції, пільги, привілеї та імунітети консульських посадових осіб, консульських службовців. Вони чітко визначають також права та обов'язки консульських посадових осіб щодо захисту інтересів своїх громадян [8, с. 312].

Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV міжнародний договір України – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [10].

Види міжнародних договорів України визначаються у ст. 3 Закону України «Про міжнародні договори України». Відповідно до цієї статті міжнародні договори України укладаються: Президентом України або за його дорученням – від імені України; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів [10].

При цьому від імені України укладаються такі міжнародні договори: а) політичні, мирні, територіальні і такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; б) що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; в) про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; г) про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації; ґ) про використання території та природних ресурсів України; д) яким за згодою сторін надається міждержавний характер. Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України. Міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, що належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [10].

Проведений аналіз системи міжнародних договорів України у сфері консульської діяльності дає можливість виокремити такі їх основні види залежно від суб'єктів укладення та місця у нормативній ієрархії:

1) консульські конвенції (консульські договори) – політичні міжнародні договори, що укладаються від імені держави та підлягають ратифікації Верховною Радою України;

2) угоди (домовленості, протоколи, спільні комюніке, обміни нотами) про встановлення дипломатичних і консульських відносин – міжурядові міжнародні договори, що затверджуються (погоджуються) рішеннями Кабінету Міністрів України;

3) угоди про здійснення оплачуваних видів трудової діяльності членами сімей співробітників дипломатичних представництв та консульських установ – міжурядові міжнародні договори, що підлягають ратифікації;

4) угоди про тарифи консульських зборів, угоди про скасування консульських зборів – міжурядові міжнародні договори, що затверджуються рішеннями Кабінету Міністрів України.

Слід зазначити, що на даний час Україна є стороною 103 міжнародних договорів різних видів та юридичної сили у сфері консульської діяльності [11].

Аналіз змісту укладених Україною консульських конвенцій свідчить про те, що типова структура консульської конвенції має наступний вигляд:

– Преамбула;

– Розділ I «Визначення» (визначення термінів «консульська установа», «консульський округ», «глава консульської установи», «консульська посадова особа», «консульський службовець», «працівник обслуговуючого персоналу», «працівники консульської установи», «член сім'ї», «громадянин», «консульські приміщення», «консульські архіви», «судно», «повітряне судно» та ін.);

– Розділ II «Загальні положення про консульські зносини» (відкриття консульської установи; призначення і допущення глави консульської установи; тимчасове виконання функцій глави консульської установи; повідомлення держави перебування про призначення, прибуття та відбуття; громадянство консульських посадових осіб; особи, які оголошені «*persona non grata*» або неприйнятними);

– Розділ III «Консульські функції» (загальні положення про консульські функції; функції з питань громадянства і громадянського стану; функції стосовно паспортів та віз; нотаріальні дії; повідомлення про затримання, арешт або інше обмеження свободи громадян держави, що представляється; надання допомоги громадянам держави, що представляється; опіка та піклування; повідомлення про смерть; функції стосовно спадкового майна; сприяння, що надається суднам держави, що представляється; захист інтересів у випадку примусових заходів проти судна; допомога у разі пошкодження суден; функції стосовно повітряних суден, автомобільних та залізничних транспортних засобів держави, що представляється; передача судових та несудових документів; виконання консульських функцій в консульському окрузі або за його межами; зносини з органами держави перебування; повідомлення про зміни в законодавстві держави перебування, що стосуються прав та інтересів громадян держави, що представляється);

– Розділ IV «Переваги, привілеї та імунітети» (сприяння консульській установі та працівникам консульської установи; консульські і житлові приміщення; користування державним прапором і гербом; недоторканність консульських приміщень і житлових приміщень консульських посадових осіб; імунітет від реквізиції консульських приміщень; недоторканність консульських архівів та документів; свобода пересування; свобода зносин; консульські збори і мито; особиста недоторканність консульських посадових осіб; імунітет від юрисдикції; обов'язки давати свідчення; звільнення від повинностей; звільнення від податків та зборів; звільнення від податків, зборів та мита працівників консульської установи; звільнення від митного огляду та митних платежів; привілеї та імунітети членів сім'ї; особи, які не користуються привілеями та імунітетами; спадкове майно працівника консульської установи та члена його сім'ї; початок і кінець консульських привілеїв та імунітетів; відмова від привілеїв та імунітетів; виконання консульських функцій дипломатичними представництвами);

– Розділ V «Повага до законів і правил держави перебування»;

– Розділ VI «Заключні положення» (зміни та доповнення; набуття чинності, денонсація конвенції).

Висновки. Міжнародні договори є важливим міжнародно-правовим інструментом у сфері започаткування та реалізації консульських відносин між державами, відіграють системоутворюючу роль в системі джерел правового регулювання консульської діяльності. Базуючись на міжнародних звичаях, вони, у свою чергу, визначають зміст національного законодавства України та держав перебування у сфері консульських відносин. Міжнародні багатосторонні та двосторонні договори складають основу консульського права як галузі міжнародного публічного права.

Укладені міжнародні двосторонні договори України потребують свого упорядкування та систематизації. Системного та уніфікованого підходу потребує також подальше укладення таких договорів із країнами, консульські відносини із якими ще не встановлені (не врегульовані).

Міжнародні договори у сфері консульської діяльності є одним із важливих елементів міжнародно-правового механізму підвищення ефективності міжнародного співробітництва на усіх його рівнях – між фізичними та юридичними особами, між державами, окремими регіонами та міжнародними організаціями.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк Б. І. Основи дипломатичної та консульської служби: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Либідь, 2004. 248 с.
2. Репецький В. М. Дипломатичне і консульське право: підручник; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет міжнародних відносин. 2-е вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2006. 372 с.
3. Дипломатична та консульська служба: конспект лекцій / Нац. авіац. ун-т ; [уклад.] А. Д. Гулієв. К. : НАУ-друк, 2011. 79 с.
4. Балабанов К. В. Дипломатична та консульська служба: підруч. для студ. вищ. навч. закл.; Маріуп. держ. ун-т. Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. 431 с.
5. Панов А. В. Дипломатична і консульська служба: підручник. Ужгород : Аутдор-Шарк, 2015. 270 с.
6. Турчин Я. Б. Дипломатична та консульська служба: підручник; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 329 с.
7. Крупеня І. М. Дипломатична та консульська служба. Київ : КиМУ, 2019. 336 с.
8. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.». Т. 3: К-М. 2001. 792 с.

9. Віденська Конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047

10. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

11. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/u192fb718-72f1-4410-80c1-1d5cd4bad246/page>